

สงครามโลกครั้งที่สอง : เมื่อญี่ปุ่นบุกภาคใต้

ดร.ณิ บุญภิบาล*

บทนำ

ภาคใต้แม้มิใช่ศูนย์กลางของประเทศไทย แต่ในสงครามโลกครั้งที่สองก็ต้องเข้าสู่ภาวะสงครามไปด้วย เหตุผลที่สำคัญก็เพราะภาคใต้อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นจะต้องใช้เป็นเส้นทางเดินทัพผ่านไปสู่อินโดจีนและสิงคโปร์ของอังกฤษ ซึ่งเป็นคู่สงครามของญี่ปุ่น ชาวภาคใต้ไม่ว่าจะอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ตรัง ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่นในครั้งนั้นด้วยกันแทบทั้งสิ้น การบุกภาคใต้ของญี่ปุ่นได้ทำลายทั้งชีวิตจิตใจความรู้สึก และทรัพย์สินของประชาชนไปเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ให้คนภาคใต้รุ่นหลังกล่าวถึงอยู่เสมอก็คือความตาย ความทุกข์ยากลำบาก ความสูญเสีย ที่คนภาคใต้ได้รับจากการบุกของญี่ปุ่น และการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในครั้งนั้น นายเจียร เจริญวัฒนา ได้เล่าไว้ใน “ญี่ปุ่นขึ้น” ว่า “...ตอนบ่ายวันที่ 9 ธันวาคม 2484 เครื่องบินอังกฤษสองหรือสามลำมาทิ้งระเบิดที่สงขลา ระเบิดตกลงที่วัดดอนรัก (วัดใต้) และเรือนจำซึ่งอยู่ติดกัน เพื่อนผมคนหนึ่งชื่อวีระ ศรีเมือง เรือนหนังสืออยู่ชั้น ม. 6

และอยู่ที่วัดดอนรักถูกสะเก็ดระเบิดตาย...”¹ การพรัดพรากจากบ้านที่อยู่อาศัยและจากบุคคลที่รักได้เกิดขึ้นไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ผู้คนต้องอพยพ ทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหนีภัยจากการสู้รบระหว่างทหารไทยกับทหารญี่ปุ่น สภาพบ้านแตกสาแหรกขาดที่แม่อุ้มลูกเล็ก ๆ ในเบาะแล้ววิ่งหนีการสู้รบ จนในอ้อมกอดเหลือแต่เบาะไม่มีลูก ได้รับการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา ความทรงจำของชาวภาคใต้เกี่ยวกับญี่ปุ่นนั้นบ่งบอกว่า “ญี่ปุ่นเป็นผู้รุกราน” “ญี่ปุ่นน่ากลัวมาก” ในระยะหลังสงครามใหม่ ๆ พ่อแม่ ผู้ใหญ่บางคนถึงกับใช้คำว่า “เดี๋ยวญี่ปุ่นมา ๆ” เป็นคำขู่ลูกหลานหรือเด็กเล็ก ๆ ที่ดื้อหรือไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่² ผู้ที่มีอายุประมาณ 45 - 50 ปี ในปัจจุบันนี้คงจะได้ยินคำขู่นี้มาบ้างแล้ว แม้สงครามจะยุติไปนานแล้ว แต่ชาวภาคใต้ส่วนหนึ่งที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นก็ยังจำได้เสมอ อนุสรณ์สถานที่คอยย้ำเตือนให้ชาวภาคใต้ระลึกถึงการบุกภาคใต้ของญี่ปุ่น การสละชีพเพื่อชาติอย่างกล้าหาญของทหารไทยอยู่เสมอก็คือ “อนุสาวรีย์วีรไทย 2484” ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

*ดร.ณิ บุญภิบาล สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 90000 โทร. 239899

1. ญีปุ่นกับสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นในทวีปยุโรป และทวีปเอเชีย นั้น รัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายเป็นกลาง เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482³ เพราะรัฐบาลได้พิจารณาแล้วว่าประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก กำลังอาวุธและทหารอยู่ในสภาพล้าหลัง ไม่เหมาะสมที่จะกระทำสงคราม แต่ในขณะที่เดียวกับที่ประเทศไทยได้พยายามรักษาความเป็นกลางอยู่นั้น สงครามทั้งในยุโรปและเอเชียก็ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้แก่เยอรมนี ญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรกับเยอรมนีและอิตาลีในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483⁴ โดยเยอรมนียอมให้ญี่ปุ่นเป็นผู้นำในด้านเอเชีย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงเริ่มดำเนินนโยบายเข้ายึดครองดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสในเอเชียโดยเคลื่อนกำลังเข้าสู่ภาคเหนือของอินโดจีน เพื่อใช้เป็นฐานทัพเข้าตีประเทศจีนและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2. ญีปุ่นบุกภาคใต้

สำหรับประเทศไทยนั้นรัฐบาลได้พยายามหลีกเลี่ยงการกระทำทุกอย่างที่จะแสดงตนว่าเป็นศัตรูกับญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศของไทยกับสถานทูตญี่ปุ่นได้ติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา นายยาซุซาดา โฟตามิ อัครราชทูตญี่ปุ่นได้มาพบ นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย ณ ที่กระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 แล้วบอกว่า “ขอให้รายงานรัฐบาลไทยได้ว่าญี่ปุ่นจะไม่เข้าประเทศไทย แต่ถ้าจำเป็นก็จะใช้เป็นทางผ่านเพื่อไปตีอังกฤษเท่านั้น”⁵ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นายทสึโบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นก็ได้แจ้งกับรัฐมนตรีต่างประเทศของไทยว่า “ญี่ปุ่นจะไม่ใช้กำลังทหารซึ่งอยู่ในอินโดจีนเข้ามารุกรานไทยเป็นอันขาด แต่จะใช้เพื่อข่มขู่กำลังทางด้านถนนสายพม่า ฉะนั้นไทยไม่ต้องเป็น

ห่วง”⁶ ซึ่งคำบอกเล่าเหล่านี้ไม่ตรงต่อความเป็นจริงที่ปรากฏออกมาในเวลาต่อมาทั้งสิ้น เพราะในขณะที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายทางการทูตลงไทยให้วางใจในการไม่รุกรานของญี่ปุ่นนั้น ญี่ปุ่นก็ได้วางแผนที่จะบุกไทยเอาไว้เรียบร้อยแล้ว การดำเนินนโยบายเพื่อรักษาความเป็นกลางของไทยก็ได้ล้มเหลวลง เมื่อรัฐบาลทหารญี่ปุ่นได้ส่งกำลังทัพเข้าสู่ประเทศไทยโดยฉับพลันในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พร้อมทั้งยื่นคำขาด ขอเดินทัพผ่านประเทศไทยไปสู่สิงคโปร์และพม่าของอังกฤษ ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยต้องตัดสินใจดำเนินนโยบายเข้าร่วมกับญี่ปุ่นตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ออกคำแถลงการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“ด้วยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ตั้งแต่เวลาประมาณ 02.00 น. กองทหารญี่ปุ่นได้เข้าสู่ประเทศไทยโดยทางทะเลในเขตจังหวัดสงขลา บัตตานี ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี (บ้านดอน) และบางปู ส่วนทางบกได้เข้ามาทางจังหวัดพระตะบองและพิบูลสงคราม เกือบทุกแห่งทหารและตำรวจไทยได้ทำการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง...”⁷

นายแก้ว สิงหะเคนเทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิจิตร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วยความรู้สึกเศร้าเสียใจเป็นอันมากในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“...ประวัติศาสตร์ของชาติไทยตอนสำคัญที่สุดคือตอนที่เลือดหยดลงด้วยหยาดน้ำตา ได้เริ่มรู้สึกมาแล้วตั้งแต่เข้ามิตของวันที่ 8 เดือนนี้ ...การที่เราพูดกันวันนี้ เราพูดกันด้วยสีหน้าซึ่งนองด้วยน้ำตา...”⁸

สำหรับทางภาคใต้นั้นได้มีการบันทึกถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ไว้หลายแห่งด้วยกัน เช่นที่จังหวัดสงขลา ได้บันทึกไว้ว่า

“...ดูเหมือนว่าในวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2484 วิหุย์ บี.บี.ซี. ของอังกฤษออกข่าวว่ากองเรือญี่ปุ่นราว 200 ลำ เคลื่อนลงมาทางทะเลจีนใต้ และในคืนวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลา 20.00 น. ก็ออกข่าวว่า

เครื่องบินลาดตระเวนของอังกฤษเห็นเรือรบของญี่ปุ่น เคลื่อนเข้ามาในอ่าวไทย ...ซึ่งก็ปรากฏว่าหลังจากนั้น สองสามชั่วโมง กองเรือดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจอดอยู่ เต็มทะเลหน้าเมืองสงขลาแล้ว... ประมาณ 1 นาฬิกาเศษ มีเรือระบายพลหลายลำแล่นจากเรือใหญ่ตาหน้าเข้าหา ผังเป็นแถวยาวเหยียดตั้งแต่แหลมสมิหลาไปทางทิศใต้ ถึงสนามบิน ราว 02.00 นาฬิกา ทหารญี่ปุ่นตีमतลาด เมืองสงขลา จากนั้นทหารญี่ปุ่นก็เคลื่อนกำลังไปทาง ทิศใหญ่ทั้งทางรถไฟและรถยนต์ เพื่อรุกเข้าไปใน ดินแดนมาเลเซีย ซึ่งขณะนั้นเรียกว่ามาลายูและอยู่ใน ปกครองของอังกฤษ ทหารญี่ปุ่นปะทะกับทหารไทย จากค่ายทหารสวนตุน คือกองพันทหารปืนใหญ่ที่ 13 (ป.พัน 13) และกองพันทหารราบที่ 5 (ร.พัน 5) ซึ่งอยู่ที่คอกหงส์หลายจุด รวมทั้งตำรวจและประชาชน ที่เข้าร่วมสู้รบต่อต้านญี่ปุ่นด้วย ราว 05.00 นาฬิกา เครื่องบินญี่ปุ่นขึ้นจากเรือ บินวนเวียนเป็นกลุ่ม ๆ แล้ว ลงจอดในสนามบินสงขลา* ทหารจาก ป.พัน 13 ใช้ ปืนใหญ่ยิงไปที่เรือ ถูกเรือระบายพลจม 2 ลำ ปืน ใหญ่จากเรือก็ยิงโต้ตอบมาเช่นกัน ตอนสายของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เครื่องบินญี่ปุ่นทิ้งระเบิดที่สวน ตุนถูกบ้านพักนายทหาร แต่เสียหายไม่มากนัก การรบต่อต้านญี่ปุ่นยุติลงเมื่อทางรัฐบาลสั่งให้หยุดยิง ราว 12.00 นาฬิกาของวันนั้น...”⁹

ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช การสู้รบระหว่าง ทหารญี่ปุ่นกับทหารไทยเป็นไปอย่างรุนแรงมาก พลเอก หลวงเสนานรงค์ (ขณะนั้นยศพลตรี) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 และเป็นผู้บัญชา การต่อสู้ด้วยตนเอง ได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นไว้ ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อ 8 ธันวาคม 2484 เวลาประมาณ 06.00 นาฬิกา พันโทหลวงประหารจิรวาบ (ชื่น โหระกุล) ได้นำโทรเลขฉบับหนึ่งมาให้ข้าพเจ้า... เป็นโทรเลขที่ นายไปรษณีย์สงขลามีมาถึงนายไปรษณีย์นครศรี ธรรมราช ในโทรเลขฉบับนี้มีใจความว่า เมื่อประ- ประมาณ 02.00 น.เศษ ญี่ปุ่นได้ส่งเรือรบและเรือลำเลียง

ประมาณ 15 ลำ มาที่จังหวัดสงขลาและได้ส่งทหาร ขึ้นยึดสงขลาแล้ว ...เมื่อข้าพเจ้าทราบข่าวจากโทรเลข เช่นนี้ เพื่อความไม่ประมาท ...จึงได้สั่งเป้าแตรเหตุ สำคัญ และเรียกประชุมผู้ใต้บังคับบัญชา สั่งการ เตรียมที่จะส่งทหารไปช่วยสงขลาตามแผนการที่วางไว้ แต่เนื่องด้วยขณะนี้ฝนกำลังตกหนักและน้ำท่วมในโรง ทหารทั่วไป การมาประชุมของผู้ใต้บังคับบัญชา จึง มาไม่ถึงพร้อมเพรียงกัน ผู้ใดมาถึงก่อนก็ได้สั่งการ มอบหมายให้ไปปฏิบัติการณ์ที่ เมื่อได้สั่งการต่าง ๆ ในขั้นต้นเสร็จแล้ว จึงได้ขึ้นรถไฟไปที่สนามบิน ...พอ ข้าพเจ้าได้กลับมาถึงกองรักษาการณ์ก็ได้รับรายงาน จากนายสิบของ ป.พัน 15 มีใจความว่าญี่ปุ่นได้ส่งทหาร ขึ้นบกที่ท่าแพเป็นจำนวนมาก การที่ทหารญี่ปุ่นได้ ส่งทหารขึ้นบกที่จุดนี้ เพื่อยึดโรงทหารและสนามบิน โดยไม่ให้ฝ่ายเรารู้ตัว เมื่อได้ส่งทหารขึ้นบกแล้วก็จัด การยึดพื้นที่ จัดขบวนและทำการยิงมายังโรงทหาร ด้วยอาวุธทุกชนิดอย่างรุนแรงทันที ...เมื่อเหตุการณ์ เป็นเช่นนี้ข้าพเจ้า ...จึงได้ส่งกำลังทหารที่ได้เตรียม พร้อมอยู่แล้ว อันมีทหารกองพาหนะสมทบกับกำลัง ทหารในกองรักษาการณ์ ...เป็นกำลังรบหน่วยแรก ขึ้นไปก่อน ในขณะนั้นการรบได้เป็นไปอย่างรุนแรง ในโรงทหาร ทหาร ป.พัน 15 ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชิดกับจุด ที่ญี่ปุ่นบุกขึ้นบกได้ทำการต่อสู้กันอย่างแข็งแรง ได้ นำปืนใหญ่ที่มีอยู่ทุกกระบอกออกทำการยิง ...ต่อมา จึงได้กำลังของ ร.พัน 39 ยกขึ้นมาสสมทบ จึงได้สั่ง ให้ขึ้นไปเพิ่มเติมกำลังรบโดยทันที ฝ่ายญี่ปุ่นเมื่อได้ ปะทะต้านทานอย่างรุนแรงและเป็นการผิดหวังเช่นนี้ จึงได้หยุดชะงักไม่สามารถจะเคลื่อนเข้ามาได้อีก ... ขณะนั้นฝนตกยังไม่หยุด มองกันไม่เห็น ฝ่ายเราก็ค พยายามที่จะขับไล่ให้ฝ่ายตรงกันข้ามถอยลงเรือไป ให้หมด จึงได้เคลื่อนที่เข้าไปให้ใกล้กันจนถึงระยะ ประชิด บางส่วนข้าตละลุมบอนกันกับข้าศึก ด้วยดาบ ปลายปืน ...นอกจากนั้นทางอากาศยังมีเครื่องบินของ ข้าศึกซึ่งบินจากเรือบรรทุกเครื่องบินจำนวนมากมา บินฉวัดเฉวียนอยู่เหนือโรงทหารและในบริเวณที่มี

การรบกัณอยู่ตลอดเวลา และทำการต่อสู้กันอยู่ประมาณ 3 ชั่วโมงเศษ จึงได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารบกทางโทรเลขมีใจความว่า ให้ระงับการต่อต้านและปล่อยญี่ปุ่นผ่านไป และเวลานี้รัฐบาลกำลังเจรจากันอยู่”¹⁰

การสั่งหยุดยิงแล้วยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปสู่สิงคโปร์และพม่าของอังกฤษนั้น ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่คนไทยเป็นจำนวนมาก พลตรีพระยาอมรวิสัยสรเดช สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง ได้ถามในที่ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า

“...กองทัพไทยได้ใช้เงินบำรุงการทหารมาก มีนายทหารชั้นนายพลหลายคน ทำไมทัพไทยจึงไม่ลองต่อสู้ญี่ปุ่นดูบ้าง...”¹¹

ส่วนนายสุวิชัย พันธุ์เศรษฐ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ได้ถามด้วยความคับข้องใจว่า

“...การที่ญี่ปุ่นและไทยมีสัญญาเคารพบูรณภาพของประเทศซึ่งกันและกันนั้น ทูตญี่ปุ่นรับรองว่าจะไม่บุกรุกไทยนั้น แต่ปรากฏว่าญี่ปุ่นบุกไปตามจุดต่าง ๆ ของไทย ญี่ปุ่นจะชดใช้ค่าเสียหายอย่างไรบ้าง...”¹²

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงถึงเหตุผลที่ต้องยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยในครั้งนั้นไว้ใน “สมุดปกเขียว” ซึ่งได้กระทำขึ้นภายหลังจากวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่าถ้าตนเองในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่ยอมรับข้อเสนอมของญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และสั่งรบตามแผนยุทธการที่ 5 (แผนรักษาความเป็นกลาง) แล้ว ความเสียหายก็จะเกิดขึ้นอย่างมากแก่ประเทศไทย กองพลที่ 6 ซึ่งอยู่ทางบักซ์ได้คงถูกตีแตกในเวลาไม่เกิน 12.00 นาฬิกา บางส่วนจะถูกปลดอาวุธ บางส่วนคงถอยเข้าหาทางรถไฟและเข้าป่าหลบซ่อนจังหวัดต่าง ๆ ที่มีการรบกัณเป็นการรบในเมือง ชีวิตและทรัพย์สินจะเสียหายพอใช้¹³

หลังจากที่รัฐบาลไทยได้ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่น

เดินทัพผ่านประเทศไทยไปโจมตีพม่าและสิงคโปร์ของอังกฤษแล้ว ฝ่ายสัมพันธมิตร (อังกฤษ) ก็ได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดโจมตีตามจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในภาคใต้อยู่ตลอดเวลา เช่นในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้ทิ้งระเบิดโจมตีที่สงขลา ประจวบคีรีขันธ์ หัวหิน ในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทิ้งระเบิดโจมตีที่ชุมพร¹⁴ จากหลักฐานปรากฏว่าในระหว่างวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ถึงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศไทยถูกโจมตีทางอากาศ 30 ครั้ง และถูกโจมตีทางพื้นดิน 36 ครั้ง จังหวัดในภาคใต้ที่ถูกโจมตีมีประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สงขลา ยะลา และเมื่อกรุงเทพฯ เองก็ถูกทิ้งระเบิดโจมตีในคืนวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2485 รุ่งขึ้นวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา¹⁵ ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าไทยจะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงครามครั้งนี้อย่างเต็มที่

3. ญี่ปุ่นกับแผนการยึดภาคใต้

การที่ญี่ปุ่นสามารถยึดจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ไว้เป็นเส้นทางเดินทัพไปสู่พม่าและสิงคโปร์ของอังกฤษได้ในเวลาอันรวดเร็วนั้นก็เพราะญี่ปุ่นได้มีการวางแผนในการทำสงครามนานมาแล้วเป็นอย่างดี อาทิเช่น ตามจุดยุทธศาสตร์ทุก ๆ แห่งญี่ปุ่นจะมีผู้สืบราชการลับ (แนวที่ห้า) ปลอมแปลงตัวมาปฏิบัติภารกิจใต้ดินล่วงหน้าอยู่เป็นเวลานาน เช่นที่นครศรีธรรมราชก็จะมีนายทหารญี่ปุ่นในอาชีพปลอมเป็นช่างถ่ายรูปและหมอบำบัดพิษชื่อ หมอมาลู ที่สงขลาก็มีหมอบโกเซที่ตรังก็มีหมอนากาว่า ในทำนองเดียวกันนี้ที่ปัตตานีก็มีหมอบุญด้วย ซึ่งความจริงแล้วเป็นนายทหารยศร้อยเอก¹⁶ บุคคลเหล่านี้เข้ามาปฏิบัติงานในภาคใต้ล่วงหน้าอยู่เป็นเวลานาน เพื่อสืบความลับต่าง ๆ ไว้ให้เป็นประโยชน์กับญี่ปุ่นเมื่อเข้ามายึดภาคใต้ได้แล้ว ดัง

จะเห็นได้จากบันทึกของแปลก ศิลปกรรมพิเศษ ที่กล่าวไว้ว่า

“...รถยนต์ของใครเก็บไว้ที่ไหนญี่ปุ่นรู้หมด และไปทุบประตูบ้านเจ้าของเอารถยนต์ไปใช้ตั้งแต่คืนวันแรกที่ยกขึ้นบก ญี่ปุ่นมีแผนที่เขตเทศบาลเมืองสงขลาทำเป็นเล่ม เวลาใช้ใครไปทำอะไรที่ไหนก็ฉีกแผนที่ออกมาแผ่นหนึ่ง กาเครื่องหมายที่จะให้ไปปฏิบัติงานแล้วมอบแผนที่นั้นให้ไปเป็นคู่มือ นับเป็นความสะดวกมาก...”¹⁷ พฤติกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับบันทึกเรื่อง “ชีวิตห้าแผ่นดินของข้าพเจ้า” ของประยูร ภมรมนตรี ที่กล่าวไว้ว่า

“...เพื่อนที่จะขยายวงไฟบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพาออกไป ญี่ปุ่นได้จัดส่งผู้สืบราชการลับ (แนวที่ห้า) และหน่วยทำลาย (Sabotage) จำนวนแสนกว่าคน ออกปฏิบัติการใต้ดินทั่วดินแดนในย่านมหาสมุทรแปซิฟิก นับตั้งแต่ฝั่งตะวันตกของสหรัฐอเมริกาถึงออสเตรเลีย และประเทศหมู่เกาะทั้งหลายในย่านนี้ ตลอดทั้งฮ่องกง ฟิลิปปินส์ อินโดจีน พม่า มาลาญู อินเดีย และประเทศไทย...”¹⁸

ผลจากการทำงานล่วงหน้าของบรรดาผู้สืบราชการลับเหล่านี้ ทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการยกพลขึ้นบก ตลอดจนจนถึงการยึดจุดยุทธศาสตร์ทุกแห่งไว้ได้ ญี่ปุ่นได้เตรียมยุทธปัจจัยในการทำสงครามมาอย่างเพียงพอพร้อม ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะ อาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย อาหาร หยุกยา เงินตรา หรือแม้แต่เส้นทางคมนาคม ญี่ปุ่นก็ได้วางแผนไว้แล้วที่จะใช้เส้นทางที่สะดวกและปลอดภัยที่สุดในการยกพลขึ้นบก โดยเฉพาะการยกพลขึ้นบกที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ญี่ปุ่นได้วางแผนไว้แล้วว่าจะใช้เส้นทางปากพนัง (ซึ่งมีท่าเรือ) - นครศรีธรรมราช - สถานีรถไฟร้อนพิบูลย์ หรือเส้นทางปากพนัง - สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช เพื่อขนทหารขึ้นรถไฟเดินทางไปยังที่สถานีรถไฟบ้านโป่งไปกาญจนบุรี เข้าสู่ประเทศพม่าต่อไป โดยจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้เส้นทางท่าแพ (ซึ่งมีท่าเรือ) -

สถานีรถไฟนครศรีธรรมราช ซึ่งมีมณฑลทหารบกที่ 6 ตั้งขวางอยู่ เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะกับทหารไทย ซึ่งย่อมหมายถึงการเสียชีวิตและเลือดเนื้อ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้ญี่ปุ่นถึงกับได้วางแผนล่วงหน้าให้บริษัทมิตซูชิ บุซซัน ไกซา จำกัด มารับเหมาสร้างทางสายปากพนัง - นครศรีธรรมราช ซึ่งมีความยาว 28 กิโลเมตร กับกรมโยธาเทศบาลของไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2481 ในราคาจ้างเหมาไม่เกิน 600,000 บาท โดยมีกำหนดจะแล้วเสร็จภายในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2484¹⁹ แต่เนื่องจากบริษัทมิตซูชิ ไม่คุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ถนนสายนี้จึงไม่เสร็จตามที่กำหนดเอาไว้ ดังนั้นในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นวันที่ญี่ปุ่นได้กำหนดเอาไว้แล้วว่าจะต้องยกพลขึ้นบกพร้อมกันหมดทุกจุดทั้งในเอเชียและแปซิฟิก ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องใช้เส้นทางสายท่าแพ - นครศรีธรรมราช ถึงแม้ว่าตามเส้นทางนี้จะมีมณฑลทหารบกที่ 6 ตั้งขวางอยู่ ญี่ปุ่นก็ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นการสู้รบอย่างนองเลือดระหว่างทหารไทยกับทหารญี่ปุ่นจึงได้เกิดขึ้น ในวันแรกที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่นครศรีธรรมราช หัวหน้านายช่างสร้างถนนสายนี้พร้อมด้วยผู้ช่วยชาวญี่ปุ่นของบริษัทมิตซูชิ ก็ถูกคนไทยที่โกรธแค้นและไม่พอใจในพฤติกรรมของญี่ปุ่นฆ่าตายไป 2 คน²⁰

การวางแผนล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบในการทำสงครามของญี่ปุ่นนั้น ได้เป็นที่ปรากฏแก่ตาของชาวสงขลาอย่างชัดเจน เมื่อได้พบได้เห็นว่าทหารญี่ปุ่นนั้นมีเครื่องใช้ไม้สอยเตรียมมาอย่างพร้อมเพรียง นับตั้งแต่จักรยานพับได้ ไม้กวาด ไปจนถึงฟางสำหรับให้ม้ากิน ซึ่งเวลาให้กินก็เอาแวนสี่เขี้ยวใส่ตาม้าเสียก่อน นอกจากนี้แล้วยังมีมุ้งขนาดจิ๋วปิดเฉพาะหน้ากันยุงกัดเวลาอนมาด้วย โดยมีศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่นได้มาทำการตรวจเลือดเด็กนักเรียนบางโรงเรียนในจังหวัดสงขลา เพื่อตรวจหาเชื้อมาเลเรียไว้ล่วงหน้าแล้วตั้งแต่ก่อนสงครามจะเกิดขึ้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ญี่ปุ่นได้จัดเตรียมมาในครั้งนั้นก็คือ

เงินตรา ฎีปุ่นได้นำธนบัตรที่จัดพิมพ์เองมาใช้ในภาคใต้ ซึ่งชาวบ้านเรียกธนบัตรฎีปุ่นนี้ว่า “ธนบัตรตันกล้วย” เหตุผลเพราะมีรูปต้นกล้วยอยู่ในธนบัตร โดยตีราคา 1 เยนเท่ากับ 1 บาท ซึ่งก่อนสงครามนั้น 1 เยนจะมีราคาเท่ากับ 80 สตางค์²¹

4. สภาพของภาคใต้ในระหว่างสงคราม (พ.ศ. 2484 - พ.ศ. 2488)

นับตั้งแต่วันแรกที่ฎีปุ่นยกพลขึ้นบกในภาคใต้ ความตาย ความสูญเสียทางทรัพย์สินและจิตใจ ความทุกข์ยากลำบาก ก็ได้เกิดขึ้นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง บุคคลที่ต้องสูญเสียชีวิตในครั้งนั้นมีทั้งทหาร ยุวชนทหาร ตำรวจ ข้าราชการ สามเณรและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งได้บันทึกเป็นหลักฐานเอาไว้เพียงบางจุดและบางส่วนเท่านั้น พลข ลำไฉน เหลือนุญชู ซึ่งเป็นทหารประจำอยู่ที่ค่ายคองหงส์ หาดใหญ่ ผู้ได้ทำการต่อสู้กับฎีปุ่นที่บ้านน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ ได้บันทึกถึงการสู้รบระหว่างไทยกับฎีปุ่นที่จุดนั้นเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “...ฝ่ายเราเสียชีวิต 2 นาย คือ ส.ท. นิกร ทองคำใส กับ พลข บำเรอ ภาคสม ...ส่วนพลเรือนที่มาช่วยตาย 2 คน คือ นายหลิว จรูญวงศ์ ช่างไฟฟ้าของกองพัน อีกคนชื่อนายทองใบ สุทธิพร พนักงานสถานีการยาง...”²² ส่วนนายจำนง วงศ์ประดิษฐ์ ยุวชนทหารหน่วยที่ 66 จังหวัดปัตตานี ก็ได้กล่าวถึงการสู้รบที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีไว้ว่า “...การสู้รบวันนั้น (8 ธันวาคม 2484) มียุวชนทหารเสียชีวิต 5 นาย ผู้บาดเจ็บสาหัสและไม่สาหัส 4 นาย...”²³ และในตอนปลายสงคราม ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่สงขลาบ่อยขึ้น ในระหว่างเดือนมิถุนายนจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2488 ปรากฏว่าเครื่องบินพันธมิตรชนิดที่เรียกกันว่า “บ้อมบิน” ได้มาทิ้งระเบิดโจมตีถล่มเมืองสงขลาหลายครั้ง ทำให้ราษฎรล้มตายและบ้านเรือนเสียหายมาก²⁴

นอกจากชีวิตแล้วทรัพย์สินก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ชาว

ภาคใต้ต้องสูญเสียไปในครั้งนั้นด้วย ทหารฎีปุ่นได้ใช้บ้านเรือนของราษฎร วัดวาอาราม รวมไปถึงสถานที่ของทางราชการ เช่น โรงเรียน บ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัด ศาลากลางจังหวัด เป็นที่พักอาศัยและบัญชาการกองทัพ สิ่งของที่ฎีปุ่นได้หยิบฉวยเอาไปใช้ก็มีหลายอย่าง โดยเฉพาะยานพาหนะ เช่น รถยนต์ รถจักรยาน รวมไปถึงเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น นาฬิกา ปากกาหมึกซึม ฯลฯ เฉพาะที่จังหวัดสงขลา เมื่อฎีปุ่นยกพลขึ้นบกนั้น ราษฎรได้อพยพหลบภัยข้ามทะเลสาบไปอยู่ที่แหลมสน หัวเขา เกาะยอ สทิงหม้อ บ้านพร้าว, ฯลฯ ไกลไปถึงปากพูน ระโนดก็มี มีผู้คาดคะเนไว้ว่าฎีปุ่นยกพลขึ้นบกที่สงขลา มีจำนวนไม่น้อยกว่า 75,000 คน ทั้ง ๆ ที่เวลานั้นในเขตเทศบาลเมืองสงขลา มีราษฎรอาศัยอยู่เพียง 30,000 คน เท่านั้น ความเดือดร้อนจึงเกิดขึ้นทั่วไป ดังนั้นทางจังหวัดจึงได้จัดตั้งหน่วยรับคำสั่งจากราษฎรขึ้น และปรากฏว่ามีผู้มาแจ้งความเดือดร้อนกันมาก จนทางราชการส่วนกลางได้ส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งพลเรือนและทหารมาดูความเป็นไป และได้พบเห็นว่าราษฎรชาวสงขลาได้รับความทุกข์ทรมานกันมาก จึงได้รายงานต่อรัฐบาลตำหนิข้าราชการว่าบกพร่องต่อหน้าที่ และข้าราชการบางคนนั้นเมื่อทหารฎีปุ่นขึ้นได้หนีเอาตัวรอด ดังนั้นข้าราชการผู้ใหญ่ของสงขลาในขณะนั้นหลายคนจึงได้รับคำสั่งย้ายให้ไปอยู่ที่อื่น ข้าราชการผู้ใหญ่คนหนึ่งของจังหวัดสงขลาได้บันทึกถึงความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์ในยามสงครามเปรียบเทียบเอาไว้ระหว่างจังหวัดสงขลา กับจังหวัดนครศรีธรรมราชว่า

“...เรื่องนี้ถ้าเปรียบเทียบกับจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้วผิดกันไกล เพราะที่นั่นฝ่ายทหารยกที่ตั้งกรมกองทหารให้แก่ฎีปุ่นเข้าพักอาศัย แล้วถอนกองทหารมาตั้งตามวัดวาในเมือง ราษฎรจึงไม่ได้รับความเดือดร้อนและต่างสรรเสริญผู้บัญชาการกองทัพกันทั่วหน้า...”²⁵

ความเดือดร้อนจากทรัพย์สินเสียหายนั้นมิวาย

ละเอียดบอกไว้ในหลายลักษณะ เช่น “...ทหารญี่ปุ่น ซึ่งอาศัยอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งเมื่อย้ายไปอาศัยอีกแห่งหนึ่ง ก็มักขนเครื่องใช้ของบ้านนั้น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ไปใช้ที่บ้านใหม่โดยพลการแล้วไม่ส่งคืนที่เดิม...” “... ญี่ปุ่นจัดผ้าไม้กระดานเอาไปทำพื้นเสียบางแผ่นเพื่อให้ อากาศถ่ายเทคลายความร้อน เอาตุ่มน้ำฝนลงฝังดิน แล้วถ่ายอุจจาระลงในตุ่มนั้น เวลาญี่ปุ่นอาบน้ำก็ เปลือยกายล่อนจ้อนทั้งภายในคหะสถานและกลางแจ้ง...”²⁶

ความเดือดร้อนหรือความทุกข์ยากลำบากของ ชาวภาคใต้ นั้นไม่เฉพาะแต่การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเท่านั้น แต่รวมถึงการขาดแคลนปัจจัยสำคัญ ในการดำรงชีวิตอีกด้วย ปรากฏว่าในขณะนั้นชาว ภาคใต้ขาดแคลนทั้งน้ำมันเชื้อเพลิง เสื้อผ้า ยารักษา โรค กระดาษ เครื่องเขียน สบู่ ยาสีฟัน กลีอน้ำตาลทราย บุหรี่ ไม้ขีดไฟ ฯลฯ สินค้าต่างๆ มีราคาแพงขึ้นเพราะพ่อค้าอ่าวไทยอาศัยทุนสินค้าเอา ไว้ขึ้นราคา แม้แต่ข้าวสารยังต้องมีการปันส่วน มีการลักลอบขนสินค้าที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ เช่น ข้าวสารและอาหารอื่น ๆ ออกไปขายนอกประเทศที่ ปีนัง มาเลเซีย สิงคโปร์ การดำเนินงานนี้เป็นไป อย่างมีระบบร่วมกันทั้งพ่อค้าและเจ้าหน้าที่ ข้าวสาร ที่ส่งมาจากภาคกลาง เพื่อบรรเทาความขาดแคลนใน ภาคใต้ส่วนใหญ่จะถูกส่งออกนอกไปหมด ความขาด- แคลนก็ยังมีต่อไปตามเดิม การคอร์รัปชั่นเฟื่องฟูมาก²⁷ ในขณะเดียวกันราษฎรก็ยิ่งยากจนลง โจรผู้ร้ายก็ได้ เกิดขึ้นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เฉพาะชาวนั้นแม้จะเป็น สิ่งที่ถูกใจได้ในภาคใต้ด้วย แต่ญี่ปุ่นก็ได้กว้านซื้อ ไปเลี้ยงทั้งทหารญี่ปุ่นเอง ชาวมาเลเซีย และอินโด- เนเซีย ซึ่งขาดแคลนมากกว่าไทยเสียอีก จากบันทึก บอกว่าในทะเลสาบสงขลามีเรือใบขนาดใหญ่มาจอด รอรับข้าวสารเพื่อบรรทุกไปสิงคโปร์ หรืออินโด- เนเซียอยู่เต็มไปหมด ชาวภาคใต้ได้ต่อสู้กับความทุกข์- ยากลำบากเหล่านี้ด้วยการคิดค้นหาสิ่งที่จะนำมาใช้ แทนปัจจัยที่ขาดแคลน อาทิเช่น ใช้น้ำค้างที่ท่าจาก ขี้เถ้าแทนสบู่ ใช้น้ำมันมะพร้าวแทนน้ำมันก๊าด ใช้ได้

แทนตะเกียง ใช้น้ำตาลโตนดแทนน้ำตาลทราย ใช้น้ำ หม้อแทนยาเม็ด ฯลฯ²⁸

นอกจากการขาดแคลนปัจจัยที่สำคัญแล้ว การ คมนาคมที่ไม่สะดวกและปลอดภัยก็เป็นความลำบาก อีกประการหนึ่งของชาวภาคใต้ในขณะนั้น การเดิน ทางโดยรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงสงขลา ตามปกติใช้ เวลาเพียง 20 ชั่วโมงเท่านั้น แต่ในภาวะสงครามกลับ ต้องใช้เวลาเดินทางไม่น้อยกว่า 4 วัน 3 คืน หรือ บางที่อาจจะมากไปกว่านั้น คือจะต้องแวะพักตามราย ทางที่หัวหิน ชุมพร สุราษฎร์ธานี พังงง เสียก่อน เพราะทางรถไฟ สะพาน ชำรุดเนื่องจากถูกทิ้งระเบิด โจมตีจากฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ตลอดเวลา หรือบางครั้ง บางแห่งตัวรถไฟเองถูกเครื่องบินโจมตี ยิ่งหม้อน้ำ รถจักรทะเลก็มี²⁹ การเดินทางทางน้ำซึ่งใช้เรือใบ เล่นไปมาระหว่างกรุงเทพฯ - ภาคใต้ก็ไม่ปลอดภัยอีก เช่นกัน เพราะในปี พ.ศ. 2487 เรือดำน้ำฝ่ายสัมพันธ มิตรได้เข้ามาอยู่ในอ่าวไทย และได้ยิงเรือสินค้าและ เรือโดยสารอยู่ตลอดเวลา ในทะเลอันดามันกองเรือรบ อังกฤษได้เข้ามายิงเกาะภูเก็ต ซึ่งทำให้บ้านเรือนเสียหายผู้คนล้มตาย ทำลายหน่วยบินทะเลของทหารเรือ และจมเรือกลาง ซึ่งเป็นเรือสินค้าเดินทางระหว่างพังงา - ภูเก็ต³⁰ การเดินทางในขณะนั้นจะต้องอาศัยการใช้ เหนี่ยวเป็นหลักทั้งในระยะใกล้และไกลจึงจะปลอดภัยที่สุด และผลของสงครามครั้งนี้ยังทำให้โรงเรียนเป็นจำนวน มาก ต้องปิดไปโดยปริยายอีกด้วย ทั้งนี้เพราะโรง- เรียนบางแห่งได้กลายเป็นที่พักของทหารญี่ปุ่น และ บางแห่งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะบิน เข้ามาทิ้งระเบิดโจมตี ซึ่งจะทำให้เกิดอันตรายแก่เด็ก- นักเรียนได้

นายเชียร เจริญวัฒนา ได้เล่าถึงสภาพความ เป็นอยู่ของราษฎรในช่วงปลายของสงครามไว้อย่าง น่าสะเทือนใจตอนหนึ่งว่า

“...ชาวบ้านไม่กล้านอนบนเรือน ต้องรีบกิน ข้าวก่อนค่ำ แล้วอุ้มลูกสูงหลานไปนอนตามพุ่มไม้ริม รั้วบ้าน นำเวทนายีนัก ชีวติราษฎรช่วงนั้นจึงเสี่ยง

ตายมากเหลือเกิน คืออาจถูกกระเปิดของข้าศึกตาย เจ็บไข้ตายเพราะไม่มียา อุดตายเพราะขาดอาหาร และถูกโจรปล้นฆ่าตาย...”³¹

5. อนุสาวรีย์วีรไทย 2484

ตอนปลายของสงคราม (พ.ศ. 2487 - พ.ศ. 2488) ญี่ปุ่นได้เริ่มเพลิงพล้ำลงทุกสนามรบ และในที่สุดเมื่อสหรัฐอเมริกาได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ ญี่ปุ่นก็ได้ยอมแพ้แก่สัมพันธมิตรอย่างสิ้นเชิงเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488³² เมื่อสงครามได้สิ้นสุดลงแล้ว เพื่อเป็นที่ระลึกถึงการสู้รบอันกล้าหาญของทหารไทยในภาคใต้ ประชาชนทุกหมู่เหล่าจึงได้มีการเรียกร้องให้สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นพลเอกหลวงเสนานรงค์ซึ่งเป็นผู้บัญชาการในการรบครั้งนั้น จึงได้มอบหมายให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบอนุสาวรีย์และจัดตั้งให้เรียบร้อย อาจารย์ สนั่น ศิลากร จึงได้หล่ออนุสาวรีย์แห่งนี้ด้วยสำริดมดำเป็นรูปทหารขนาดประมาณ 2 เท่าตัวคน แต่งเครื่องแบบ

สนามรบครบครัน ยืนถือปืนในท่าประจำโยน หันหน้าไปทางท่าแพ ซึ่งเป็นจุดที่ญี่ปุ่นยกพลบุกเข้ามาประดิษฐานอยู่ในเขตทหารจุดที่มีการสู้รบอย่างรุนแรงจนถึงขั้นตะลุมบอน ซึ่งทหารไทยเสียชีวิต ณ ที่นั้นเป็นจำนวนมาก คือบริเวณหน้าโรงเรียนโยธินบำรุงในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชไปทางทิศเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร การก่อสร้างและตกแต่งได้แล้วเสร็จในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2492 ภายหลังจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น จึงได้ให้นามอนุสาวรีย์นี้ว่า “อนุสาวรีย์วีรไทย 2484” ในอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้มีการนำอัฐของบรรดาทหารหาญที่เสียชีวิตในสงครามครั้งนี้จากจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา และปัตตานีมาบรรจุพร้อมทั้งจารึกชื่อเอาไว้ที่ฐานของอนุสาวรีย์ รวมทั้งสิ้นจำนวน 116 คน³³ และเมื่อถึงวันที่ 8 ธันวาคม ของทุก ๆ ปี จะมีพิธีกล่าวสดุดี วางพวงมาลา และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับทหารหาญเหล่านี้เสมอมา เกียรติประวัติอันกล้าหาญของทหารเหล่านี้จะตราตรึงอยู่ในดวงใจ ของคนไทยทุกคนตลอดไป

เชิงอรรถ

1. เขียร เจริญวัฒนา. “ระโนดในอดีต” ระโนดสังสรรค์ครั้งที่ 19. หุ่นส่วนจำกัดพิทยอักษร กรุงเทพฯ. 2529. หน้า 89.
2. อากรณี คงทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ดร.ณิ บุญภิบาล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 94/1 ถนนราชดำเนิน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2534.
3. “ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง พุทธศักราช 2482,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 56 แผนกกฎหมาย. หน้า 847 - 849. 5 กันยายน 2482.
4. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ. แฟ้ม WW 2/1:8(3) เอกสารเรื่องสงครามโลกครั้งที่สอง “สงครามด้านเอเชียบูรพา”

5. ดิเรก ชัยนาม. **ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1. หุ่นส่วนจำกัดสื่อการค้า** กรุงเทพฯ. 2510. หน้า 181.
6. แหล่งเดิม. หน้า 185.
7. แหล่งเดิม. หน้า 199.
8. สำนักเลขาธิการรัฐสภา. “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/ 2484 (วิสามัญ) วันที่ 9 ธันวาคม 2484,” รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (วิสามัญ) สมัย 2 พ.ศ. 2484. หน้า 8 - 9.
*สนามบินสงขลาเดิม คือที่ตั้งสถานีทหารเรือสงขลาปัจจุบัน
9. เขียว เจริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 87 - 88.
10. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10. อมรินทร์การพิมพ์** กรุงเทพฯ. 2529. หน้า 4186 - 4187.
11. สำนักเลขาธิการรัฐสภา. หน้าเดิม.
12. แหล่งเดิม.
13. อ.พิบูลสงคราม. **จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2. ศูนย์การพิมพ์** กรุงเทพมหานคร. 2518. หน้า 275.
14. กรมโฆษณาการ. **ข่าวโฆษณาการ. 5 (1) : ก ; มกราคม 2485.**
15. ดิเรก ชัยนาม. เล่มเดิม. หน้า 289.
16. เจริญ รัตนอุดม. **ที่มาวีรชนแห่งปัตตานี. อัดสำเนา. ม.ป.ป. หน้า 2.**
17. แปลก ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) “**ญี่ปุ่นบุกสงขลา**” **ปารีชาติ. 2 (1) : 2 ; กันยายน 2528.**
18. ประยูร ภมรมนตรี. **ชีวิตห้าแผ่นดินของข้าพเจ้า. สำนักพิมพ์บรรณกิจ** กรุงเทพฯ. 2518. หน้า 425.
19. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ. **แฟ้ม WW 2/ 2 : 11 (38). สัญญาจ้าง** **เหมาะสมทางสายนครศรีธรรมราช - ปากพั่ง กับบริษัทญี่ปุ่น.**
20. กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ. **แฟ้ม WW 2/ 2 : 11 (34). พลเรือนญี่ปุ่น 6 คน** **ถูกตำรวจไทยฆ่าตาย.**
21. แปลก ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) เล่มเดิม. หน้า 2.
22. แปลก ศิลปกรรมพิเศษ (ข.) “**ญี่ปุ่นบุกสงขลา**” **ปารีชาติ. 1 (2) : 11 ; มีนาคม 2528.**
23. จ้าง วงศ์ประดิษฐ์. **เหตุการณ์เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484. อัดสำเนา. ม.ป.ป. หน้า 2.**
24. เขียว เจริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 91 - 92.
25. แปลก ศิลปกรรมพิเศษ (ก.) เล่มเดิม. หน้า 4.
26. แหล่งเดิม. หน้า 2.
27. หอม อังสุรัตน์. “**ระลึกถึงพระคุณ**” **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงอรธวิภาค-** **ไพศาลย์. โรงพิมพ์ ดี แอล เอส** กรุงเทพฯ. 2534. หน้า 191.
28. เขียว เจริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 97 - 98.
29. หอม อังสุรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 193.
30. แหล่งเดิม. หน้า 192.
31. เขียว เจริญวัฒนา. เล่มเดิม. หน้า 103.
32. ดิเรก ชัยนาม. เล่มเดิม. หน้า 210.
33. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. เล่มเดิม. หน้า 4187 - 4188.